

נעשה אדם

נחלת יעקב – קדושת שבת וקדושת ארץ ישראל

בראשית ל"ג:י"ח

וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹאוֹ מִפָּדָן אֶרֶם וַיִּזֶן אֶת פְּנֵי הָעִיר:

And Jacob came safely [to] the city of Shechem, which is in the land of Canaan, when he came from Padan aram, and he encamped before the city.

מדרש רבה בראשית פרשה יא פסקה ז

ר' יוחנן בשם ר' יוסי בר חלפתא אמר אברהם שאין כתוב בו שמירת שבת ירש את העולם במדה שנאמר (בראשית יב) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה וגו' אבל יעקב שכתוב בו שמירת שבת שנאמר (שם לג) ויחן את פני העיר נכנס עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבעוד יום ירש את העולם שלא במדה שנאמר (שם כח) והיה זרעך בעפר הארץ וגו':

נתיבות שלום ח"ב עמ' צ"ב

והנה כוונת אומרו ויבא ועקב שלם יש לפרש ע"ד העבודה, שמשמעות שלם הוא תכלית השלימות, דהיינו שאז הגיע יעקב לתכלית השלימות. כי אז היתה תחילת כניסתו לארץ ישראל, וכמשמע מלשון הכתוב עיר שכם אשר בארץ כנען שהיה בגבול א"י, וכמ"ש הרמב"ן שהעיר סוכות היא עדיין מחו"ל. וע"פ דברי המדרש שנכנס בערב שבת עם דמדומי חמה, נמצא שיעקב נכנס לא"י ממש בפניא דמעלי שבתא ונתאחדו שבת וארץ ישראל.

ילקוט שמעוני במדבר – פרק ח – המשך רמז תשיט

וכבוד השבת נרותיה הן כבודה, אם שמרתם נרות של שבת אני מראה לכם נרות של ציון שנאמר והיה בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות ואיני מצריך לכם לראות באורה של חמה אלא בכבודי אני מאיר לכם שנאמר לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנוגה הירח לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם, האומות עתידין להיות מהלכין לאורכם שנאמר וחלכו גוים לאורך ואי זה אור הקב"ה מאיר לישראל באור הצדקה שנאמר וזרחת לכם יראי שמי שמש צדקה. וכל כך למה בזכות הנרות שהן מדליקין בשבת. תדע לך כמה חביבה היא מצות הנרות לפני הקב"ה שאע"פ שאין הקב"ה צריך לאורה הוא מצוה למשה שיזהיר לאהרן הה"ד דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות.

מנחה לשבת

אתה אחד ושםך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. תפארת גדלה ועמרת ישועה יום מנוחה וקדשה לעמך נתת. אברהם יגל ויצחק ירגן ויעקב ובניו ינוחו בו. מנוחת אהבה ונדבה. מנוחת אמת ואמונה. מנוחת שלום ושלוח והשקט ובטח מנוחה שלמה שאתה רוצה בה. יכירו בניך וידעו כי מאתך היא מנוחתם ועל מנוחתם יקדישו את שמך:

You are One and Your Name is One; and who is like your people, Israel, one nation on earth. The splendour of greatness and the crown of salvation, the day of contentment and holiness have You given to Your people. Abraham would rejoice, Isaac would exult, Jacob and his children would rest on it, a rest of love and magnanimity, a rest of truth and faith, a rest of peace and serenity, and tranquillity and security, a perfect rest in which You find favour. May Your children recognise and know that from You comes their rest, and through their rest they will sanctify Your name.

בראשית ב':א'-ג'

וַיִּכְלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צִבְאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ יִשְׁבֹּת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

Now the heavens and the earth were completed and all their host. And G-d completed on the seventh day His work that He did, and He abstained on the seventh day from all His work that He did. And G-d blessed the seventh day and He hallowed it, for thereon He abstained from all His work that G-d created to do.

רש"י שם

ד"ח מה היה העולם חסר מנוחה זאת שבת זאת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה:

Another explanation: What was the world lacking? Rest. The Sabbath came, and so came rest. The work was completed and finished. — [from Gen. Rabbah 10:9]

דברים י"ב:ט'

כִּי לֹא בָאתֶם עַד עַתָּה אֶל הַמְנוּחָה וְאֶל הַנְּחִילָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ:

For you have not yet come to the resting place or to the inheritance, which Hashem, your G-d, is giving you.

רש"י שם

כי לא באתם – כל אותן י"ד שנה: עד עתה – כמו עדיין: אל המנוחה – זו שילה: הנחלה – זו ירושלים:

For you have not yet come [to the resting place]: All those fourteen years [of conquering and dividing the land]. Not yet: Heb., עַד עַתָּה, the same as עַדְיִין, "not yet." to the resting place: This is Shiloh. [or to] the inheritance: This is Jerusalem.

מדרש תנחומא נשא פרק טז

ויהי ביום כלות משה רב אומר כל מקום שהוא אומר ויהי דבר חדש הוא ורבי שמעון אומר כל מקום שהוא אומר ויהי דבר שהיה נפסק להרבה ימים וחזר לכמות שהיה וז"ל (שיר ב) באתי לגני אחותי כלה אמר רבי שמואל בר נחמן בשעה שברא הקב"ה את העולם נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים ברא את האדם וצוה אותו ואמר לו מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (בראשית ב) ועבר על צוויי אמר ליה הקב"ה כך הייתי מתאוה שיהא לי דירה בתחתונים כמו שיש לי בעליונים ודבר אחד צויתי אותך ולא שמרת אותו מיד סלק הקב"ה שכינתו לרקיע הראשון מנין דכתיב (שם) וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן כיון שעברו על הצווי סלק שכינתו לרקיע הראשון עמד קין והרג להבל מיד סלק שכינתו לרקיע שני כו' (כדאיתא לעיל סדר פקודי סי' ו') אמר הקב"ה שבעה רקיעים בראתי ועד עכשיו יש רשעים לעמוד בה מה עשה קפל את כל הדורות הראשונים הרשעים והעמיד אברהם כיון שהעמיד אברהם סיגל מעשים טובים ירד הקב"ה מן רקיע שביעי לששי עמד יצחק ופשט צוארו על גבי המזבח ירד משיחי כו' (שם) עמד משה והורידה לארץ שנאמר (שמות יט) וירד ה' על סיני וכתיב (שיר ה) באתי לגני אחותי כלה אימתי כשהוקם המשכן:

נתיבות שלום שם

וענין זה יש בעולם שנה ונפש. בעולם הוא ארץ ישראל המקום המקודש הראוי להשראת השכינה, בשנה הוא שבת היום הראוי להשראת השכינה, ויעקב הוא בנפש כמ"ד יעקב חבל נחלתו. נמצא שכאשר נכנס יעקב בערב שבת עם דמדומי חמה לארץ ישראל, נצטרפו יחד הנפש הנבחרת בזמן הנבחר עם המקום הנבחר, וכדאיתא דתיבת ש"ס הוא נוטריקון ש"ס כבוד מלכותו, משום השראת השכינה. א"כ הגיע אז לתכלית השלומית שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים. וז"ש ויבוא יעקב שלם, שהשיג דרגת שלימות רצון ה' שקיבל בשבת בארץ ישראל.

עוד יש במצות שבת וא"י, דכל המצוות יש להן גבול ומידה, כי רק בעת שהאדם עוסק בקיום המצוה הוא קשור אליה. והר"ז בחי' נחלה עם מצרים. אבל קדושת שבת וא"י מקיפות את כל מציאותו של איש יהודי. כי הנה האור

מקיף והאור הפנימי של ש"ק אופפים את כל מהותו, כיון שבא שבת נכנס כל כולו אל תוך השבת על כל מציאותו, לא רק התורה והתפילה ומעשיו הטובים ספוגים בקדושת השבת, אלא אפילו אכילתו ושינתו וכל תענוגיו כולם בצל כנפי השבת. וכמ"כ ארץ ישראל מקפת ג"כ את כל מציאותו. איש יהודי השרוי בארץ ישראל קדושת הארץ חופפת עליו והריהו טובל כולו באויר של קדושה. וזה ענין השלימות שיש בב' מצוות הללו שבת וארץ ישראל, שהקשר של יהודי עמהן אינו בגבול ובמידה, אלא הן מקיפות את כל מציאותו בלי מצרים, וכדאיתא בבית אברהם (עניני סוכות) שאם גם בסוכה יהודי נכנס כולו לתוך הסוכה, הרי כל שה רק בעת שיושב בפנים הסוכה ולא כשיוצא מתוכה לחוץ (ומדרך המצוה שנכנס ויוצא), אך בשבת מצה איש יהודי בתוך המצוה כליל, וה"ה בארץ ישראל. וז"ש ויבא יעקב שלם, שהגיע לשלימות ע"י ב' מצוות אלו שענינם שלימות. והם בחינת נחלה בלי מצרים.

ספר הכוזרי – מאמר רביעי אות א – לא

אמר החבר: אברהם לעמית זה באו עליו נסיונות רבים הסבל אשר סבל בראשונה באור כשדים ואחרי כן בימי נודו כגר בארץ ואחרי זה במילה ואחרי כן בהרחקת ישמעאל ואחרי זה בעקדת יצחק להעלותו עלה והוא עמד בכל אלה כי הוא השיג מה שהשיג מן הענין האלוקי בחוש לא לפי הקש הוא ראה בעליל כי אין דבר מפרטי מעשיו נעלם מעיני האלוה ושוב ראה כי האלוק גומלהו לרגעים על מעשי צדקה ומדריכהו בדרך הישר והוא שלא יצעד צעד לפנים או לאחור כי אם ברשות מאת האלוה ואיך לא ילעג אברהם כעת להקשיו ההגיוניים הקודמים הלא כן דרשו החכמים ז"ל על הפסוק ויוצא אותו החוצה אמר לו צא מאצטגנינות שלך זאת אומרת צוהו לעזב את חכמותיו ההקשיות כחכמת הכוכבים וכדומה ואז יתחייב לעבד את מי שהשיג בחוש כמה שנאמר טעמו וראו כי טוב ה' בצדק נקרא אפוא ה' בשם אלקי ישראל כי ראייה זאת לא נתנה לכל עם אחר וכן הוא נקרא אלקי הארץ כי ארץ ישראל על אורה אדמתה ושמייה נתיחדה בסגולה המסיעת להשגת הנבואה בהצטרף לסגולה זו התנאים שהם מעין עבדת אדמה והכנתה להצלחת מין צמחים וכל ההולכים בדרכי התורה האלוהית נמשכים אחרי בעלי הראיה הנבואית ונפשותם מוצאות להן מנוח בהאמינן אמונה שלמה בקבלת הנביאים אם כי דברי הנביאים תמימים ומשליהם דמיוניים יותר מדי ואין הן מוצאות מנוח בקבלת הפילוסופים אם כי דבוריהם נאים יותר וחבוריהם מסדרים סדר יפה יותר ואם כי לפי הנגלה מופתיהם ההגיוניים מושכים את הלב יותר ובכל זאת אין ההמונים נמשכים אחריהם כאלו נגלתה האמת לנפשות בני ההמונים מעין גלוי נבואה כמו שנאמר אצלנו נכרים דברי אמת:

מדרש שוחר טוב צ"ב

שבעים אומות בראתי ובחרתי בישראל, שבע ימים בראתי עולמי ובחרתי ביום השבת, שבע ארצות בראתי ובחרתי בארץ ישראל.

רמב"ם הלכות מלכים פרק ה

(ט) אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ וכן יוצא הוא לסחורה אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרין במה דברים אמורים כשהיו המעות מצויות והפירות ביוקר אבל אם הפירות בזול ולא ימצא מעות ולא במה ישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס יצא לכל מקום שימצא בו ריוח ואף על פי שמותר לצאת אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום:

It is forbidden to leave Eretz Yisrael for the Diaspora at all times except: to study Torah; to marry; or to save one's property from the gentiles. After accomplishing these objectives, one must return to Eretz Yisrael.

Similarly, one may leave Eretz Yisrael to conduct commercial enterprises. However, it is forbidden to leave with the intent of settling permanently in the Diaspora unless the famine in Eretz Yisrael is so severe that a dinar's worth of wheat is sold at two dinarim.

When do these conditions apply? When one possesses financial resources and food is expensive. However, if food is inexpensive, but a person cannot find financial resources or employment and has no money available, he may leave and go to any place where he can find relief.

Though it is permitted to leave Eretz Yisrael under these circumstances, it is not pious behavior. Behold, Machlon and Kilyon were two of the great men of the generation and they left Eretz Yisrael only out of great distress. Nevertheless, they were found worthy of death by G-d.

(י) גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה וכן הוא אומר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו:

Great sages would kiss the borders of Eretz Yisrael, kiss its stones, and roll in its dust. Similarly, Psalms 102:15 declares: 'Behold, your servants hold her stones dear and cherish her dust.'

(יא) אמרו חכמים כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולין שנאמר וכל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון אפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא וכן הקבור בה נתכפר לו וכאילו המקום שהוא בו מזבח כפרה

שנאמר וכפר אדמתו עמו ובפורענות הוא אומר על אדמה טמאה תמות ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו אחר מותו ואעפ"כ גדולי החכמים היו מוליכים מתייהם לשם צא ולמד מיעקב אבינו ויוסף הצדיק:

The Sages commented: 'Whoever dwells in Eretz Yisrael will have his sins forgiven as Isaiah 33:24 states: 'The inhabitant shall not say 'I am sick.' The people who dwell there shall be forgiven their sins.'

Even one who walks four cubits there will merit the world to come and one who is buried there receives atonement as if the place in which he is buried is an altar of atonement as Deuteronomy 32:43 states: 'His land will atone for His people.' In contrast, the prophet, Amos [7:17, used the expression] 'You shall die in an impure land' as a prophecy of retribution.

There is no comparison between the merit of a person who lives in Eretz Yisrael and ultimately, is buried there and one whose body is brought there after his death. Nevertheless, great Sages would bring their dead there. Take an example, from our Patriarch, Jacob, and Joseph, the righteous.

(יב) לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עכו"ם ואל ידור בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים ובפורעניות הוא אומר ואל אדמת ישראל לא יבאו כשם שאסור לצאת מהארץ לחוצה לארץ כך אסור לצאת מבבל לשאר הארצות שנאמר בבבל יובאו ושמה יהיו:

At all times, a person should dwell in Eretz Yisrael even in a city whose population is primarily gentile, rather than dwell in the Diaspora, even in a city whose population is primarily Jewish.

This applies because whoever leaves Eretz Yisrael for the Diaspora is considered as if he worships idols as I Samuel 26:19 states 'They have driven me out today from dwelling in the heritage of G-d, saying 'Go, serve other G-ds.' Similarly, Ezekiel's (13:9) prophecies of retribution state: 'They shall not come to the land of Israel.'

Just as it is forbidden to leave the chosen land for the Diaspora, it is also forbidden to leave Babylon for other lands as Jeremiah 27:22 states: 'They shall be brought to Babylon and there they shall be until I take heed of them... and restore them to this place'.

רמב"ן ויקרא י"ח:כ"ה

והנה השם הנכבד הוא אלקי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו, וזהו שאמר (שמות יט ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, וכתוב (ירמיה יא ד) והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים, לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיותם לשמו, ולכן אמר (להלן כ כב) ושמר את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם ולא תקיא אתכם הארץ, וכתוב (שם פסוק כד) ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה' אלקיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים, יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים, בתנו לנו את הארץ שיהיה הוא יתברך לנו לאלקים ונהיה מיוחדים לשמו והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע"ז ומגלים עריות:

דברים י"א:י"ב

כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כָאָרֶץ מִצְרַיִם הִוא אֲשֶׁר יֵצְאָתָם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת זֶרְעֶךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרַגְלְךָ כִּנֵּן הַיָּרֵק: וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אָרֶץ הָרִים וּבִקְעֹת לְמִטַּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מִיָּם: אָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֶתָּה תִּבְמִיד עֵינֶי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּה מְרִשִּׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה:

For the land to which you are coming to possess is not like the land of Egypt, out of which you came, where you sowed your seed and which you watered by foot, like a vegetable garden. But the land, to which you pass to possess, is a land of mountains and valleys and absorbs water from the rains of heaven, a land Hashem, your G-d, looks after; the eyes of Hashem your G-d are always upon it, from the beginning of the year to the end of the year.

נתיבת שלום שם עמ' צ"ג

ובתורת אבות איתא עה"פ והנה סולם מוצב ארצה, דיש סדר הנהגה הנקבע בר"ה שאז נקבע השפע והברכה לכל השנה. אך הקב"ה הוא רב חסד ומלא רחמים ורצונו בכל יום לעשות חסד ורחמים, ולכן נתן עוד הנהגה מיוחדת שבאם יהודי מתחזק באמונה יתירה אזי בכל יום הקב"ה משפיע לו טוב וחסד מחוץ לסדר שנקבע בר"ה. והנהגה זו היא רק בא"י שעליה נאמר ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה. שלאילו הנמצאים בארץ ישראל כל השנה היא כמו ר"ה, שבכל יום יורד שפע עליון ליהודי המתחזק באמונה יתירה. והנמצאים בחו"ל יכולים להמשיך את ההשפעה הזאת רק דרך ארץ ישראל, כמ"ד והתפללו אליך דרך ארצם, דירידת שפע עליון היא רק בא"י, שהיא למעלה מכל סדר. ואינה תחת הנהגה של מלאכים וסדרים והקב"ה בעצמו מנהיגה.

ועל דרך זה י"ל שענין ממוצע ישנו בעולם שנה ונפש. בעולם ארץ ישראל היא בחינת הממוצע, ומכאן מדרגת קדושה שבחר בה הקב"ה מכל הארצות כמ' שבע ארצות בראתי ובחרתי בא"י, וכמאמר חז"ל (תענית י.) כל הארצות מתמצית ארץ ישראל הן שותות, היינו שארץ ישראל היא הממוצע, ובשנה הש"ק היא בחינת ממוצע, כמ' שבעה ימים בראתי ובחרתי ביום השבת. וכמו שביארנו עפ"ז מא"ד בזוה"ק דכל ברכאן דלעילה ותתא ביומא שביעאה תליין, כי השבת היא בחינת ממוצע בין המאציל לנאצל שעל ידה יורד השפע לעולם. ובנפש יש את הנשמה חלק א' ממעל שהיא בחינת ממוצע בין המאציל לנאצל, שכל הגוף מקבל חיותו מהנשמה.

תהלים ק"ו:כ"ד

וַיִּמְאָסוּ בְּאַרְצָךָ וַיִּמְדְּדוּהָ לֹא הֶאֱמִינוּ לְדְבָרְךָ:

They rejected the desirable land; they did not believe His word.

תפילת שחרית שבת

עִם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כָּלֵם יִשְׂבְּעוּ וַיִּתְעַנְּנוּ מִטּוֹבְךָ. וּבְשִׁבְעֵי רְצִיתָ בּוֹ וְקִדְּשָׁתוּ. הַמְדַת יָמִים אוֹתוֹ קִרְאָתוֹ. זִכָּר לְמַעֲשֵׂה בְּרִאשִׁית:

The people that sanctifies the Seventh – they will all be satisfied and delighted from Your goodness. And the Seventh – You found favour in it and sanctified it! 'Most coveted of days' You called it, a remembrance of the act of creation.

נתיבות שלום שם

ולכן גם בשבת קודש ישנה בחינת ההנהגה למעלה מכל דין סדר וטבע ... והיינו שיהודי נמצא ביום זה תחת השגחה העליונה של הקב"ה בכבודו ובעצמו, ומה"ט איתא בספה"ק שבשבת קודש מסוגל יהודי לפעול אף בענינים שהם למעלה מן הטבע. ולפיכך נקראים ב' אלו שבת וא"י נחלה בלי מצרים, מחמת שאינם מוגבלים במיצרי וגבולי השסר והטבע והם לגמרי תחת בחינת ההנהגה העליונה.